

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/35899> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Diaby Kassamba, Oumou Koultoum

Title: Analyse conceptuelle et traductibilité des termes de maladie dioula

Issue Date: 2015-10-08

Samenvatting

Dit proefschrift bevat een conceptuele analyse van de termen voor ziektes en hun vertaalbaarheid. Het laat zien hoe etnografische gegevens een rol kunnen spelen in het onderzoek naar vertaalequivalenten voor medische termen uit het Dioula naar het Frans en met name voor termen die diep geworteld zijn in de Dioula cultuur. Het proefschrift is in de eerste plaats binnen de vertaalkunde maar een tweede belangrijk doel is het interpreteren van etnografische gegevens in een interdisciplinaire context gebruikmakend van etnografische, etnolinguïstische en culturele kennis.

Dioula is een West-Mande-taal en behoort tot de Niger-Congo familie. De taal heeft veel gemeen met het Bamana in dezelfde subgroep. Deze verwantschap en het feit dat de beide talen veel termen delen leidt ertoe dat sprekers van beide talen elkaar kunnen verstaan en daardoor zijn er ook veel Dioula medische termen die uit het Bamana komen.

Hoofdstuk 1 behandelt de doelen van het proefschrift en levert de geografische en sociolinguïstische achtergrond van het bestudeerde gebied. Het bespreekt het theoretische kader en de methode van analyse voor de conceptuele analyse en het onderzoek naar vertaalbaarheid van de medische termen van het Dioula.

Hoofdstuk 2 behandelt de representatie van begrippen als gezondheid, ziekte en het lichaam in de Dioula-cultuur. Het wereldbeeld en de denkwereld van een volk beïnvloedt hoe men over het lichaam en ziektes spreekt. In dit hoofdstuk bespreek ik ook welke oorzaken genoemd worden voor ziektes in de Dioula-traditie en in de medische wetenschap. Deze studie naar de representaties van gezondheid, lichaam en ziekte is onontbeerlijk voor het begrip van de medische termen in het Dioula en vormt een inleiding op de bespreking populaire opvattingen over ziektes in hoofdstuk 3 en op de taalkundige analyse van Dioula ziekte termen in hoofdstuk 4.

Hoofdstukken 3 en 4 benadrukken het verband tussen taal en cultuur in het begrip van de termen voor ziektes in het Dioula. Het begrip van oorzakelijk verband is essentieel voor het begrip van hoe gezondheid en ziekte gezien worden door de Dioula. Het is evenzeer van belang te weten hoe sprekers ziektes benoemen. De cognitieve processen achter de benoeming van ziektes geven inzicht in representatie van ziektes, van gezondheid en van het lichaam in de ogen van de sprekers. Het belangrijkste doel van hoofdstuk 3 is het bereiken van een classificatie van termen voor ziektes in

het Dioula met het oog op het begrijpen van hun betekenis. De classificatie die ik in dit hoofdstuk voorstel is het resultaat van een taalkundige analyse van de verschillende termen voor ziektes en hun symptomen in het verzamelde corpus. De analyse gaat van een beschrijving van de benoeming naar een beschrijving van de oorzaken en uiteindelijk naar termen in vreemde talen. Het is echter onmogelijk een conceptuele analyse uit te voeren zonder een taalkundige. Het volgende hoofdstuk behandelt deze taalkundige analyse van termen voor ziektes in het Dioula.

Hoofdstuk 4 beoogt de verzamelde termen voor ziektes te analyseren ten einde hun taalkundige kenmerken bloot te leggen. Het nut van deze analyse ligt erin enerzijds de concepten rond ziektes te doorgronden en anderzijds de problemen voor vertalers en tolken naar voren te brengen en oplossingen voor te stellen. Het doel van dit deel van het boek is de taak van de vertaler of tolk te verlichten en voorstellen te doen die men bij twijfel en problemen snel kan raadplegen. Het hoofdstuk telt drie onderdelen : de constructies van ziekte termen; de semantische processen en stijlfiguren in deze constructies; en de manier waarop ziektes door de patiënt besproken worden. Het hoofdstuk laat zien hoe een analyse van concepten en conceptualisatie van gezondheid en van ziekte mogelijk is op basis van een semantische studie en een conceptuele analyse van de termen voor ziektes. Een studie naar de termen die gebruikt worden voor symptomen en voor ziektes geeft aanwijzingen om welke ziekte het gaat en over de oorzaken van de ziekte.

Hoofdstukken 5 tot en met 11 bevatten de conceptuele analyses van de verschillende ziekte termen. Wat uit deze analyses blijkt is dat de termen die diep geworteld zijn in de Dioula-cultuur moeilijker zijn te vertalen omdat de begrippen waar ze voor staan onbekend zijn in het Frans en in de medische wetenschap.

Hoofdstuk 5 legt de beperking bloot van een opvatting van vertaling als een simpele vervanging van een woord naar een andere taal zonder de functie van de vertaling in acht te nemen, namelijk het overbrengen van een boodschap aan de ontvanger. Voor het woord *kɔnɔ* 'vogel' als benaming van een specifieke ziekte is het bijvoorbeeld niet gezegd dat de relatie tussen de boodschap in het Dioula en de ontvanger van de boodschap dezelfde is als tussen het Franse equivalent uit de medische wetenschap en de arts; hetgeen wel door de theorie van de dynamische equivalentie vereist wordt. De bedoeling van de interculturele vertaling is het expliciet maken van de termen in het Dioula en waar ze voor staan ten behoeve van een goede communicatie tussen de arts en de patiënt en daarop voortbouwend een

betere medische praktijk en een versterking van de gezondheid van de bevolking. In plaats van hetzelfde gevoel te kopiëren dat de patiënt uit wil drukken tegenover de arts, ligt de nadruk op een uitleg zodat de arts begrijpt welke veronderstellingen opgesloten zitten in een term zoals *kɔnɔ* 'vogel'. De zorgmedewerker kan gebruikmaken van de veronderstellingen van de gebruikers van de zorg om hun gezondheid te verbeteren. Om die reden geef ik zoveel mogelijk informatie over cultureel specifieke termen zoals *kɔnɔ* 'vogel'.

Wat betreft de vertaalbaarheid van medische termen uit het Dioula laat hoofdstuk 5 ook zien dat het niet genoeg is rekening te houden met de cultuur en de functie van vertalen. Het is onvermijdelijk ook rekening te houden met niet-tekstuele elementen, of anders gezegd, met het ongenoemde. Om een voorbeeld te noemen, afhankelijk van de status van de spreker kan de term *nɔɔɔ* 'vuil' of *sere* 'geknelde' gebruikt worden voor wat in de Dioula traditie de ziekte van een baby weergeeft, veroorzaakt door het doorbreken van het taboe op het hebben van gemeenschap kort na de geboorte. Tegenover een derde zal de term *nɔɔɔ* 'vuil' gebruikt worden, tegenover de moeder *sere* 'geknelde'. Als de moeder zelf over de ziekte van haar kind spreekt zal ze echter geen van beide termen zal gebruiken uit schaamte. De analyse van zulke termen vereist het gebruik van de theorie van *skopos*. Ik gebruik deze theorie vooral in de aanpak die de functie van de tekst in de vertaling voorop zet en integreert met functies van de zender, de ontvanger en andere parameters.

Hoofdstuk 6 behandelt de medische termen rond seksueel overdraagbare infecties. Deze zijn in het algemeen taboe omdat ook de betrokken lichaamsdelen taboe zijn, omdat de daad waardoor ze veroorzaakt worden taboe is, of omdat het concept dat ze vertegenwoordigen taboe is. Sommige van de termen in dit hoofdstuk hebben betrekking op seksueel overdraagbare infecties die specifiek vrouwen aangaan; één die specifiek mannen aangaat en andere die op beide geslachten betrekking hebben.

Hoofdstuk 7 gaat over veelvoorkomende aandoeningen die iedereen kunnen overkomen zoals malaria, epilepsie en meningitis. Ze worden in hetzelfde hoofdstuk behandeld omdat ze symptomen zoals stijfheid en stuiptrekkingen gemeen hebben. *Sumaya* (malaria) en *kanjabana* (meningitis) komen veel voor in Burkina Faso. *Kirikirimasiɲen* (epilepsie) is één van de ziektes die sociaal het meest ontregelend is. De term *nɔlobiyirikanbana* is bijzonder obscuur. Letterlijk betekent het de ziekte van « mijn hand is op de boom ». Deze betekenis werpt geen enkel licht op de pathologie. Het is daarom van belang om de symptomen te benoemen

ten einde vast te stellen bij welk ziektebeeld ze horen. Dan is het nodig de lezer (of de ontvanger van de vertaling) te informeren over hoe de sprekers tegenover epilepsie staan. Want hoewel symptomen een interpretatie teweeg kunnen brengen in het Frans en in de medische wetenschap, zal de Dioula-weergave van deze toestand geen equivalent hebben in het Frans. De manifestaties van *nbolobiyirikanbana* duiden op de stuipen van tetanus of van hersenmalaria. *Nbolobiyirikanbana* is dus een complex begrip bepaald door de denkwereld die het gecreëerd heeft. Het is moeilijk een equivalent ervan te vinden zonder de symptomen te laten spreken. Het is zaak niet alleen de ziektes te bepalen die het oproept maar ook de culturele interpretatie te geven die bij de sprekers leeft. De enige mogelijkheid van vertaling moet ook uitleg geven.

Hoofdstuk 8 heeft betrekking op ziektes die in de maag huizen : *kɔɔboli*, *tonnkan*, *kɔɔdimi*, *tɔɔtɔɔnin* en *kooko*. *Kɔɔdimi* kan duiden op onvruchtbaarheid bij de vrouw. Seksueel overdraagbare infecties kunnen verscholen gaan onder de aanduiding *kɔɔdimi*. Artsen dienen dus zeer behoedzaam en oplettend te zijn bij de consulten met vrouwen. Niet iedere *kɔɔdimi* duidt op darmkolieken. Het lijkt geen probleem een equivalent voor deze term te vinden in het Frans en in de medische wetenschap. Maar de arts moet wel degelijk met culturele omstandigheden rekening houden als hij vrouwen behandelt. De term lijkt duidelijk te zijn maar herbergt wel degelijk nuances die de vertaler nopen tot uitleg voor meer duidelijkheid. De term *tonnkan*, letterlijk “overrompel me”, is één van die Dioula termen waarvoor een equivalent essentieel is. Dioula sprekers omschrijven de symptomen als diarree en overgeven. Deze verschijnselen komen ongeveer overeen met die van cholera. Afgezien van deze symptomen is de term volledig ondoorzichtig. Zonder een omschrijving van de belangrijkste symptomen zal een leek niet begrijpen dat het om een ziekte gaat, laat staan om cholera.

Hoofdstuk 9 gaat over Dioula termen voor geestesziekten : *fa*, *mara* en *jinabana*. De analyse van termen zoals *mara* is bijzonder moeilijk omdat het niet eenvoudig is een equivalent te vinden voor een term uit een andere denkwereld. Het is van groot belang een strategie te ontwikkelen die de inhoud expliciteert voor de ontvanger van de vertaling. In dit geval is een uitleg in een voetnoot onontkoombaar zoals voorgesteld door Schumacher (1993).

Hoofdstuk 10 behandelt de Dioula termen voor ziektes die door hekserij worden opgewekt : *dabaribana*, waaronder *donnkɔɔ* (of *kɛnkɔɔ*), *segelen*, *gwegele* ook vallen, om een paar te noemen. *Donnkɔɔ*, letterlijk “in mijn

maag steken”, is een ondoorzichtige term gecreëerd binnen een oorzakelijk model waar moeilijk een equivalent voor gegeven kan worden. Het is zaak de symptomen te beschrijven en uitleg te geven .

Hoofdstuk 11 behandelt enkele andere ziektes die weinig gemeen hebben, behalve dat ze veel voorkomen in Burkina Faso. Het gaat om infecties aan de luchtwegen zoals *sɔgɔsɔgɔ*, *sɔgɔsɔgɔgwe* et *gwegele*, om hoofdpijn, om hoge bloeddruk, om Guineawormen en om olifantsbenen.

Samenvattend, de vertaling in de medische context van een taal naar een taal van een andere cultuur moet gezien worden binnen het raamwerk van interculturele communicatie. In deze situatie speelt de vertaler de rol van talige en culturele tussenpersoon. Hij dient semantisch en metalinguïstisch commentaar te leveren. De functie van vertaling is in dit geval primair communicatie en specifiek interculturele communicatie. Hoofdstuk 12 sluit het proefschrift af met een synthese, een samenvatting van het onderzoek, een herinnering aan de gevolgde methodiek, een evaluatie van de methode van analyse, commentaar op de resultaten en evaluatie van de uitgangspunten. Het biedt ook perspectieven op toekomstig onderzoek.

